

УДК 352.9

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Федорина Тетяна Петрівна,

к.п.н., доцент кафедри загальноінженерних дисциплін
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Кобзар Олексій Миколайович,

студент факультету інженерії та енергетики
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

У статті проведено аналіз екологічних проблем Чернігівської області, розглянуто питання впровадження «Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки» та регіональних програм розвитку агропромислового комплексу Чернігівської області на 2011-2020 роки.

***Ключові слова:** охорона навколишнього природного середовища, екологічні проблеми, екологічний стан, екологічна свідомість, моніторинг.*

Actual issues of environmental protection of Chernihiv region.

The article analyzes ecological problems of the Chernihiv region, considers the implementation of the "Environmental Protection Program of Chernihiv region for 2014-2020" and regional development programs for the agro-industrial complex of Chernihiv region for 2011-2020.

***Key words:** environmental protection, ecological problems, ecological status, ecological consciousness, monitoring.*

Постановка проблеми. Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів є виключною передумовою сталого суспільного розвитку. Оскільки природні ресурси є основою життєдіяльності населення та економіки держави, тому їх збереження, відтворення та невиснажливе використання має здійснюватися як з боку держави, так і з боку громадськості.

Саме тому держава орієнтована на підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян, розширення участі громадськості у формуванні державної екологічної політики, формування нового природоохоронного менталітету, активізації процесу формування свідомості і активної позиції громадськості щодо подальшого розвитку екологічної політики України.

Метою даного дослідження є аналіз екологічних проблем Чернігівської області та напрями реалізації екологічних програм загального та регіонального рівня на Чернігівщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. За площею Чернігівська область посідає друге місце серед усіх областей України. Територія займає 31,9 тис. км² або 5,3% площі України. Чисельність постійного населення області станом на 01 січня 2018 року становить 1 020,1 тис. осіб, а густина населення – 32 особи/км². Які проблеми з охорони навколишнього природного середовища Чернігівщини є важливими і як вони вирішуються сьогодні і є темою нашого дослідження.

Чернігівська область розташована у північній частині України на кордоні трьох держав: України, Білорусі та Росії. Чернігівські землі лежать у лісовій смузі – це так зване Чернігівське Полісся, в якому

інколи вирізняють ще і Новгород-Сіверське Полісся. На півночі області переважають дерново-підзолисті ґрунти, а також сірі і світло-сірі опідзолені та торф'яно-болотисті, на півдні – чорноземи.

Чернігівщина є однією з найбагатших за запасами водних ресурсів. Всього на території області протікає 1 570 річок, що належать до басейну ріки Дніпро.

На Чернігівщині є різноманітні корисні копалини: торф – у Ріпкинському, Чернігівському та Семенівському районах, скляні піски - Ріпкинський район, родовища крейди в Новгород-Сіверському районі, цегляна сировина по всій території області, родовища глин, придатних для виготовлення черепиці, кахлю, гончарних виробів, унікальні за лікувальними якостями джерела мінеральних вод, що поширені в центральній частині області.

Область розташована у зонах мішаних лісів і лісостеповій. Загальна площа земель лісового фонду становить 740,3 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 663,1 тис. га. Лісистість північних районів становить 20-41% від загальної площі району, південних – 7-20%.

Земельний фонд Чернігівської області станом складає 3 190,3 тис. га. Структура земельного фонду свідчить, що 64,8% зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 23,2%.

Однією з найнебезпечніших проблем сьогодення України є деградація ґрунтів. Інтенсивний розвиток деградаційних процесів ґрунтів відбувається внаслідок таких основних чинників: ерозії, підкислення та засолення ґрунтів через механічне руйнування водою і

вітром, неправильне впровадження меліоративних заходів для екстенсивного розвитку сільського господарства; забруднення речовинами антропогенного походження, у т.ч. радіоактивного; зниження його родючості, ослаблення стійкості природних ландшафтів тощо.

Ерозія ґрунтів - найбільше розповсюджена форма ґрунтової деградації. Щорічно в Україні від ерозії втрачається до 500 млн. т ґрунту. За експертними оцінками, продуктами ерозії виноситься близько 24 млн. т гумусу, 0,96 млн. т - азоту, 0,68 млн. т - фосфору, 9,40 млн. т - калію, що значно більше, ніж вноситься з добривами. Це спричинено:

- високим рівнем розораності сільськогосподарських угідь (близько 80%);
- стихійним формуванням нових типів землекористування в умовах незавершеної земельної реформи;
- відсутністю державних, регіональних і місцевих програм охорони ґрунтів;
- відсутністю дієвих механізмів економічного стимулювання захисту ґрунтів від ерозії;
- майже повною відсутністю юридичної відповідальності за недбале землекористування і низьким рівнем фінансового забезпечення заходів з охорони ґрунтів від ерозії [3].

Контроль за станом ґрунтів і ефективністю їх використання в зоні Чернігівського Полісся здійснює Чернігівська філія ДУ «Інститут охорони ґрунтів України», пріоритетним завданням якої є моніторинг і агрохімічна паспортизація ґрунтів, у 2016 році розпочався II тур

агрохімічної паспортизації ґрунтів сільськогосподарського призначення, який розрахований на 5 років.

До екологічних проблем відноситься забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту. В 2017 році викиди від стаціонарних джерел 508 підприємств, організацій, установ, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 31,574 тис. тонн. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склали 30,752 кг.

Найбільша кількість промислових підприємств знаходиться в м. Чернігові – 76 (15% – усіх підприємств області), у м. Прилуки – 22 (4,3%), у м. Ніжині – 22 (4,3%), Бахмацькому районі – 32 (6,3%), Ічнянському районі – 25 (4,9%), Корюківському районі – 21 (4,1%), Чернігівському районі – 34 (6,7%) .

Тверді побутові відходи, що утворюються в області, складаються на 26 полігонах та 771 звалищі. Вказані об'єкти займають площу понад 640 га.

До найтривожніших екологічних проблем області відноситься забруднення підземних водоносних горизонтів. Недіючі свердловини є потенційними джерелами забруднення підземних вод..

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним з найбільших забруднювачів навколишнього середовища.

Проблемними питаннями в галузі охорони, використання та відтворення водних ресурсів в Чернігівській області є незадовільний стан очисних споруд, порушення вимог водного законодавства щодо

обмеження господарської діяльності у прибережних захисних смугах водойм, невирішені питання щодо очистки дощових вод на територіях населених пунктів області та м. Чернігова, що призводить до замулення річок, водойм області та міста.

Вагомою екологічною проблемою області є порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок. Одним з центральних чинників антропогенного впливу на річки є надходження до них неочищеного поверхневого стоку з території міст, що призводить до замулювання русел, забруднення вод, порушення гідрологічного режиму та технічного стану річок.

Серед причин погіршення екологічного стану земель в області за останні роки, можна виокремити активізацію процесів підтоплення території ґрунтовими водами. Підтопленню території сприяє наявність в області значної кількості орних земель, що обумовлює замулення річок, знищення лісів у басейнах, засипання балок. Крім того, природно високі рівні ґрунтових вод мають тенденцію до підвищення через розораність схилів і заплавних ділянок, що активізує замулення річок.

В умовах глобального антропогенного впливу на природні екосистеми найважливішим природоохоронним завданням є збереження видового біологічного різноманіття, перш за все, забезпечення охорони рідкісних видів рослин та тварин.

Слабкою є матеріально-технічна база служб спостережень, недостатня комп'ютеризація і автоматизація самих спостережень, процесів обробки їх результатів та аналізу, що вимагає створення інформаційно-аналітичної системи нового покоління.

Відсутня єдина науково-технічна основа ведення моніторингу, що

стосується, в першу чергу, проблем створення екологічного розподіленого банку даних, системи прогнозування змін стану довкілля та науково обґрунтованої оцінки впливу забруднення довкілля на стан здоров'я населення, підтримки й прийняття ефективних управлінських рішень.

Тому була розроблена «Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 - 2020 роки», яка здійснюється у 2 етапи:

– 1 етап: 2014 - 2016 роки;

– 2 етап: 2017 - 2020 роки.

Програма реалізується за такими основними напрямками:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;

- охорона і раціональне використання земель;

- охорона та раціональне використання природних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду;

- раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів;

- організація системи екологічного моніторингу довкілля.;

- наука, інформація і освіта.

Також працюють регіональні програми розвитку АПК Чернігівської області, розроблені на 2011-2021 роки.

**Регіональні програми розвитку агропромислового комплексу
Чернігівської області на 2011-2020 роки**

Назва регіону	Назва регіональної програми розвитку АПК	Затвердження регіональної програми
Чернігівська область	Програма фінансової підтримки органічного виробництва на 2016-2021 роки в Чернігівській області	рішення двадцять четвертої сесії обласної ради шостого скликання від 29.04.2015.
	Програма передачі нетелей багатодітним сім'ям, які проживають у сільській місцевості Чернігівської області на 2016-2020 роки	рішення третьої сесії обласної ради сьомого скликання від 27.01.2016 № 4-3/VII
	Програма сервісного зооветеринарного обслуговування поголів'я худоби в господарствах населення Чернігівської області на 2013-2017 роки	Програма сервісного зооветеринарного обслуговування поголів'я худоби в господарствах населення Чернігівської області на 2013-2017 роки
	Програма підтримки особистих селянських господарств Чернігівської області на 2016-2020 роки	рішення Чернігівської обласної ради від 27.01.2016 №5-3/VII
	Програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Чернігівської області на 2017-2021 роки	Програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Чернігівської області на 2017-2021 роки
	Програма підтримки індивідуального житлового будівництва та розвитку особистого	рішення двадцять восьмої сесії обласної ради шостого скликання від 10.09.2015

Актуальні проблеми розвитку аграрного сектору України

	селянського господарства «Власний дім» на 2016-2020 роки	
	Програма використання та охорони земель Чернігівської області на 2011-2020 роки	Програма використання та охорони земель Чернігівської області на 2011-2020 роки
	Програма використання та охорони земель Чернігівської області на 2011-2020 роки	рішення сьомої сесії Борзнянської районної ради сьомого скликання від 27.10.2016 №112-VII/VII

Висновки. Актуальним питанням сьогодні є втілення Програми охорони навколишнього середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки, що містить у собі сім стратегічних цілей: підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; удосконалення регіональної екологічної політики.

Вирішення екологічних проблем повинно вирішуватись шляхом об'єднання та координації зусиль органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, природоохоронних організацій, підприємств, наукових установ, засобів масової інформації, населення, громадських організацій на обласному та місцевому рівнях, мобілізації наявних ресурсів для реалізації спільно запланованих заходів, залучення

зацікавлених сторін до вирішення пріоритетних проблем, підвищення рівня обізнаності населення та його залучення до реалізації природоохоронної політики.

Список використаних джерел

1. <https://chor.gov.ua>

2. <http://minagro.gov.ua>

3. Яцун І.П., Ліщук А.М. Особливості деградації сільськогосподарських земель Чернігівського Полісся. Агроекологічний журнал. Інститут агроекології і природокористування Національної академії аграрних наук України. - Київ, 2014. - №1. - С.49-54.